

LUND UNIVERSITY

Middelalderen uden mystik - Replik til Erling Haagensen

Wienberg, Jes

Published in:
Bornholmske samlinger

2002

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Wienberg, J. (2002). Middelalderen uden mystik - Replik til Erling Haagensen. *Bornholmske samlinger*, 2002, 204-206.

Total number of authors:
1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:
Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Middelalderen uden mystik

Replik til Erling Haagensen

Af Jes Wienberg

»Der er tre slags løgne: løgne, forbandede løgne og statistik.«

(Mark Twain)

Bornholms mysterier og skatte? Den hellige Gral, Pagtens Ark, linjen til Rennes-le-Château (og Jerusalem?), udregningen af π (pi), vinklens tredeling, konstruktionen af 1/9 grad og det gyldne snit - alle disse bornholmske mysterier har Erling Haagensen nu opgivet. Men endnu står hans spekulative korthus.¹

Den hellige geometri på Bornholm skabt af tempelherrerne fastholdes som et videnskabeligt faktum. Haagensen mener ikke, at det i min kritik er lykkedes mig at falsificere hans idéer. Han henviser til en statistisk analyse af Niels Lund, der skulle have vist, at det ikke kan være en tilfældighed, at kirkelejerne Klemensker-Rø og Nylarsker-Østerlarsker mødes netop ude på Christiansø. Analysen er imidlertid hverken matematisk eller historisk overbevisende.² To liners træk på Christiansø kan ikke bevise eller sandsynliggøre resten af Haagensens vidtløftige ræsonnement. Det kan ikke sandsynliggøre alle de punkter, linjer, vinkler og afstande, der mere eller mindre begrundeligt skulle udgøre den bornholmske geometri. Og det kan slet ikke sandsynliggøre, at geometrien var hellig, at tempelherrerne var involverede, eller at Østerlars skulle skjule en skat.

Ja, det er korrekt, at jeg ikke betvivler eksistensen af en geometri, men jeg mener, at den ikke tilhører middelalderen. Den hellige geometris skaber er Erling Haagensen og hans computer. Skabelsesstiden er således ikke 1100-årene, men 1990'erne.

Tanken om en nøjagtig opmåling, med en

bevidst lokalisering af kirkerne i forhold til hinanden og Christiansø, er helt usandsynlig. Motivet for det besværlige arbejde med geometrien savnes nu, hvor historien om π , vinklens tredeling og 1/9's grad er opgivet. Haagensen reducerer den fantastiske historie om den hellige og hemmelige geometri til et tidsfordriv for tempelherrerne eller cisterciensernes ingenører. Bornholm bliver blot »et særdeles velvalgt øvelsesterrain på grund af topografien«.

Hvad middelalderen og senere epoker vandede af opmålinger fremgår med afsørende tydelighed af alle gamle kort over Bornholm, hvor landets kontur er misforståede. Se blot Peder Hansen Resens kort fra ca. 1680, som pryder bagsiden af folieværket »Bornholms gamle kirker«.³

Da kilder savnes, henviser Haagensen nu til autoriteter for at belægge centrale dele i sin historie: Bornholms rolle i korstogene ved Østersøen belægges med en udtalelse af afdøde Kai Hørby. Og mødet i 1164, hvor korstogene ved Østersøen skulle være blevet planlagt, ændres til en antagelse om et møde engang årene 1161-67 med henvisning til en formulering hos Friederich Benninghoven.

Haagensen udvider så sine tanker om korstogene til Gotland. De fritstående tårne eller »kastaler« på Gotland skulle have kunnet fungere som magasiner i korstogene, og efter hans opfattelse (»Min hypotese er derfor...«) skulle de være ca. 10 år tidligere end de ældste kirker på Bornholm.

At Gotland var vigtig i korstogene til Baltikum er en gammel og velkendt sandhed. Men det er mærkeligt, at Haagensen formulerer en hypotese om tårnernes alder, når han allerede er bekendt med, at to af

dem er eksakt daterede med hjælp af dendrokronologi: Krudttårnet i Visby blev opført i 1160-61, og tårnet i Gammelgårn i 1211.⁴

Jeg vil sammenfatte situationen idag på følgende måde: Vi ved ikke med rimelig sikkerhed, hvornår de bornholmske kirker blev opført, hvor de som opførte dem, hvorfor de ligger, hvor de gør, hvorfor flere har overhvalvede stokværk, og hvorfor nogle blev befæstet. Vi ved ikke, hvem eller hvad som blev beskyttet i kirkerne, eller mod hvem det skete.

Uvissheden gør ikke de bornholmske kirker mere mystiske end så mange andre middelalderkirker. I de fleste tilfælde kan romanske kirker kun dateres indenfor en 50- eller endog 100-års periode. Men den mærkelige arkitektur og uvissheden gør uægtelige de bornholmske kirker spændende at besøge og fantasere om. Kirkerne indbyder til funderinger, spekulationer og rene skipper-skroner.

Erling Haagensen har skrevet en underholdende skrøne, der har fået mange læsere. Haagensen er tydeligvis inspireret af fire tekster, som udkom tilbage i 1980'erne: Michael Baigent, Richard Leigh og Henry Lincoln udgav i 1982 »Det hellige blod og den hellige gral«, hvor tempelherrerne og gralen sammenføres i en eventyrlig historie med centrum i Rennes-le-Château i Frankrig.⁵ Kartografen David Wood tillægger i »Genesis« fra 1985 sine »fund« af hellige geometriske figurer.⁶ Kunsthistorikeren Mette Wivel skrev i »Bornholmske Samlinger 1989 om, at Østerlars kunne efterligne tempelherrerernes manglekantede kirke i Tomar i Portugal med ærkebiskop Eskil som formidler.⁷ Og selv skrev jeg i samme årbog,

at rundkirkerne måske kunne tilhøre tiden efter ca. 1200. Jeg foreslog flere forskellige tolkninger, her imellem følgende, som jeg vil citere: »Ærkebiskop Absalon og efterfølgeren Anders Sunesen spillede en vigtig og personlig rolle i den korvarige danske ekspansion i Østersøområdet. Det er derfor muligt at Bornholm havde en fremskudt position som forsyningsbase. Ledingsflåden kan på vejen til Finland, Øsel og Estland have lagt ind til Bornholm for at modtage proviant og betaling af ærkesædens besiddelser og indtægter. Hvis øens magasinlærker på denne måde havde en direkte funktion i kampagnerne mod øst, er det helt forståeligt, at de måtte befæstes mod hedenske angreb.«⁸ Nogen overordnet planlægning har jeg dog ikke forudsat.

Så jo da, jeg mener, at korstogene er vigtige for at forstå kirkerne på Bornholm, ved Kalmarsund (i Møre og på Øland) og på Gotland, altså langs sejlruten til Estland.⁹ Og lad det være Erling Haagensens fortjeneste at have fremhævet korstogens betydning for Bornholm mere energisk end nogen anden. Men der behøves ingen mysterier eller skatte, ingen tempelherrer eller hellig geometri for at løse gåderne.

Diskussionen ville vinde ved flere fakta og færre spekulationer. Og lad os få alle kortene på bordet. Haagensen kunne således gerne berette om, hvordan folk med metal-detektor på hans initiativ forgæves har ledt efter skatten oppe på Rytterknægten.

På sin hjemmeside og i denne årbog redogør Haagensen for sine undersøgelser med georadar i Østerlars kirke.¹⁰ Som tidligere skrevet finder jeg det ikke realistisk hverken antikvarisk eller teknisk med en udgravning til 12 m's dybde under koret i Østerlars for

3 Knudsen 1999 bagsiden. Om udviklingen af opmålingsteknikker se Pade 1976.

4 Wienberg 2000b med yderligere henvisninger.
5 Baigent m. fl. 1991.
6 Wood 1985.
7 Wivel 1989.

8 Wienberg 1989, især s. 14ff; citat s. 23.
9 Wienberg 2000a mere alment om de såkaldte flarkfunktionelle kirker og deres rolle i korstogene ved Østersøen.
10 Hjemmesiden findes på adressen: www.merling.dk (på 24 størrelser med Erling Haagensen).

1 Erling Haagensens tanker om Bornholms hellige geometri og meget andet er trykt i Haagensen 1993 og 2000. Indlægene i debatten er foreløbigt at finde ikke blot i Bornholmske Samlinger, men også i ME 74 og Folkev. Wienberg 2001, 2002a, 2002b, Haagensen 2002a, 2002b, Lind 2002 og Jekert 2002.
2 Jekert 2002, Wienberg 2002a.

at finde et eventuelt gravkammer eller en krypt. Tænk bare på risikoen for en sammenstyrning. Heller ikke fra ydersiden er det realistisk med tanke på alle begravelserne på kirkegården.

Som Haagensen selv påpeger, ville forekomsten af ældre trækirker på samme plads som stenkirkerne falsificere hypotesen om, at kirkernes lokalisering skulle være bestemt af en hellig geometri. Haagensen erindrer dog om, at ingen trækirker blev fundet, da kirkerne i Klemensker, Rø, Vestermarie og Østermarie blev nedrevet i 1880'erne. Men det kunne da heller ikke forventes. Ældre trækirker ville eventuelt efterlade spor i jorden af stolpehuller og væggrofter. Og vi skal helt op i 1950'erne, før end en tidlig generation af trækirker kunne iagttages ved arkæologiske undersøgelser i kirkegulvene.¹¹

En anden konkret vej frem, hvor jeg selv gerne bidrager, er dendrokronologiske dateringer af de bornholmske kirker og klokkerhuse. Nylig kunne tømmere indmuret i romansk murværk påvises på flere steder i både Nyker og Olsker. Her findes altså hidtil oversete muligheder for mere præcist at datere Bornholms middelalderkirker.¹²

Henvisninger

- Baigent, Michael & Leigh, Richard & Lincoln, Henry: *Det hellige blod og den hellige Gral. Mysteriet om Tempelherrene og Jesu efterkommere*. Lyngø 1991. (1. udg. London 1982)
- Haagensen, Erling: *Bornholms mysterium. På sporet af Tempelherrenes hemmelighed og den glemte videnskab*. Lyngø 1993.
- Haagensen, Erling: *Tempelherrenes Skat*. Lyngø 2000.

Haagensen, Erling: *Kirker, geometri og statistik. META. Medeltidsarkæologisk tidskrift* 2002. 2. Lund 2002a. S. 56-68.

Haagensen, Erling: *Bornholm og de baltiske korstog. Bornholmske Samlinger* 2002. Rønne 2002b.

Jerkert, Jesper: *Bayesiansk forvirring. META. Medeltidsarkæologisk tidskrift* 2002. 3. Lund 2002.

Knuksen, Ann Vibeke: *Bornholms gamle kirker*. Rønne 1999.

Lind, Niels: *On the Alignments of Bornholm's Medieval Churches. META. Medeltidsarkæologisk tidskrift* 2002. 2. Lund 2002. S. 49-55.

Møller, Eina & Olsen, Olaf: *Danske trækirker. Nationalmuseets Arbejdsmark* 1961. København. S. 35-58.

Pade, Erling: *Miljøvognen og andre ældre opmålings-systemer: en kulturhistorisk skitse*. København 1976.

Wienberg, Jes: *Bornholms kirker i den ældre middelalder. Bornholmske Samlinger II Række, 3. Bind*. Rønne 1989. S. 9-28. (Først trykt i *Hikuin* 12. Højbjerg 1986. S. 45-66.)

Wienberg, Jes: *Fæstninger, magasiner og symboler - Østersøens flertydige kirker. META. Medeltidsarkæologisk tidskrift* 2000. 4. Lund 2000a. S. 26-58.

Wienberg, Jes: *Gotlands guldalder - kyrkor, konjunkturer och korsstug. Gotländska Arkiv* 2000. *Meddelanden från Föreningen Gotlands forvänner. Årg. 72*. Visby 2000b. S. 69-84. (Også trykt i *Från stad till land. En medeltidsarkæologisk resa tillägnaad Hans Andersson*. (Red.) Anders Andren & Lars Enggård & Jes Wienberg. Lund Studies in Medieval Archaeology 29. Lund 2001. S. 229-240.)

Wienberg, Jes: *Arkæologi, pseudoarkæologi og sebraltopografi. META. Medeltidsarkæologisk tidskrift* 2001. 4. Lund 2001. S. 3-31. (Også trykt forkortet og oversat til svensk i *Folkvet. organ för Vetskap och folkbildning* 2002. 3. Stockholm 2002.)

Wienberg, Jes: *Kirker, geometri og vrøvl. META. Medeltidsarkæologisk tidskrift* 2002. 3. Lund 2002a.

Wienberg, Jes: *Mellem viden og vrøvl - Bornholms mystiske kirker. Bornholmske Samlinger* 2002. Rønne 2002b.

Wivel, Mette: *Bornholms runde kirker og tempeldæerne. En undersøgelse af de typologiske forudsætninger for kirkerne. Bornholmske Samlinger II Række, 3. Bind*. Rønne 1989. S. 49-63.

Wood, David: *Genesis. The First Book of Revelations*. Tunbridge Wells 1985.

11. Jfr. Møller & Olsen 1961.

12. En første og hastig undersøgelse af muligheden for at finde anvendbar temner i de bornholmske kirker blev gennemført af arkitekten Niels-Holger Larsen, arkæologen Finn Ole Sonne Nielsen og forfatteren til denne artikel middelalderarkæologen Jes Wienberg i april 2002. En ny undersøgelse gennemføres i september 2002.